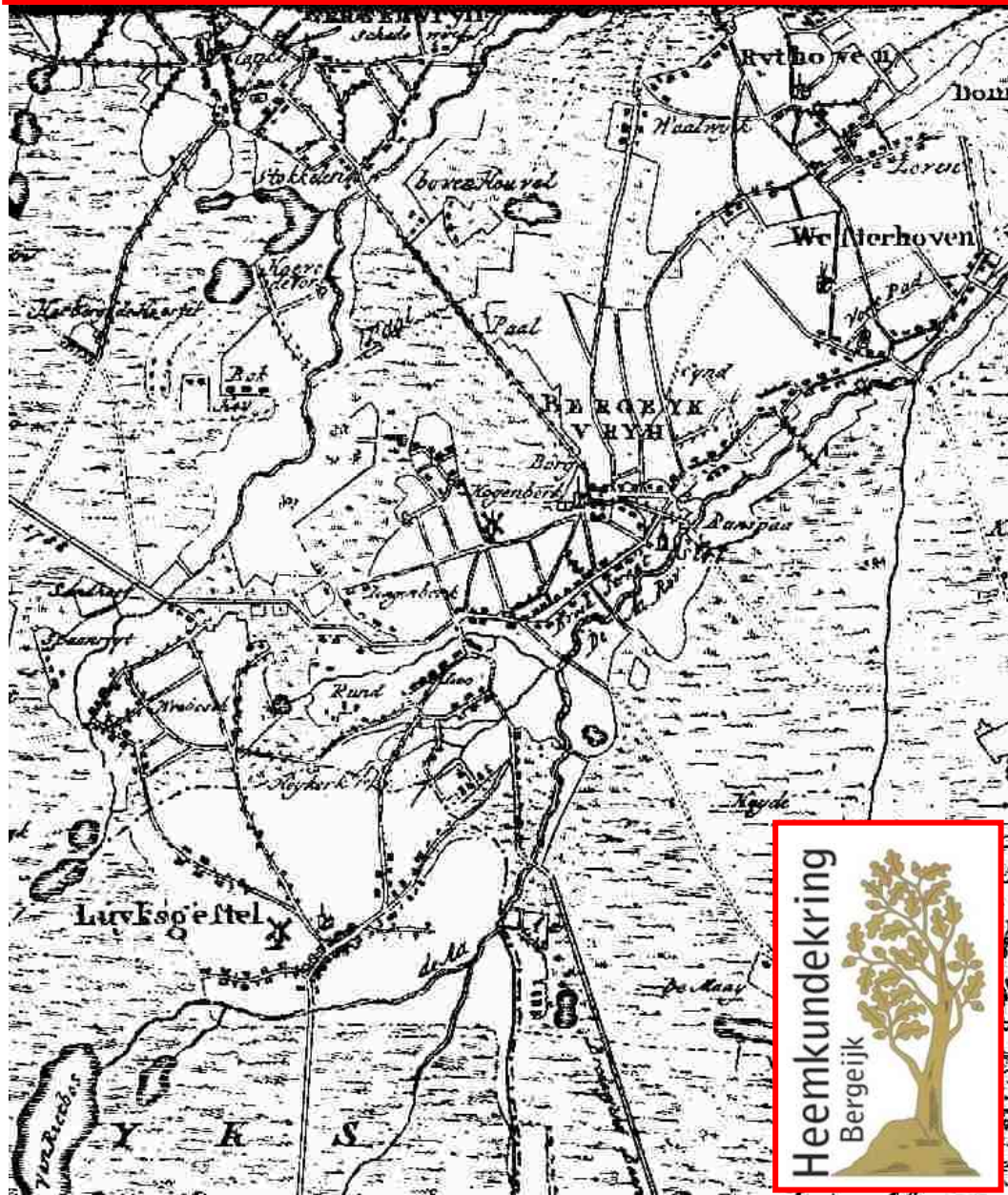

DE KEERSOPPER

Jaargang 14

Nr. 55

september 2019

Heemkundering
Bergeijk

DE KEERSOPPER

NR 55 september 2019

ONZE VRIJHEID JUBILEERT

September 2019: de maand en het jaar waarin onze nationale vrijheid haar vijfenzeventigste verjaardag viert. Op radio en tv, op lokale podia en pleinen zijn de herdenkingen losgebarsten. Van alle kanten wordt ons toegeroepen dat het zinvol, ja zelfs noodzakelijk is stil te staan bij de gelukkige omstandigheid dat we in dit land mogen zeggen, denken, doen en laten wat we willen. Binnen de grens van het betamelijke en door ons zelf gekozen regels en normen natuurlijk. Dat het ook anders kan, weten we dankzij beelden uit het Midden-Oosten, Hongkong en sommige Afrikaanse landen.

Gij zult herdenken en vieren, dat is in deze dagen het eerste gebod. Onze Keersopper mag en zal zich daaraan natuurlijk niet onttrekken. Meer dan andere 'clubbladen' heeft de Keersopper immers het karakter van een achteruitkijkspiegel. De waarde van gemeenschappelijke herinneringen zit ons als vereniging in het bloed. (De verschijning van *ons* boek *Bergeijk, stad zonder muren* is wat dat betreft exemplarisch.) Het is dan ook geen toeval dat we als Keersopper-redactie op het juiste moment over het nodige herdenkingsmateriaal beschikken. Al is het ook niet zo dat het ons in de schoot is geworpen....

Onze redacteur Ad Tilborghs legde de hand op een dagboek waarin een dorpsgenoot vijfenzeventig jaar geleden heet van de naald zijn ervaringen rond de bevrijding vastlegde. Daaruit blijkt hoe zeer het er in die dagen

nog om gespannen heeft. “Bommen vallen overal in het rond, granaten suizen en fluiten over de huizen, het is alsof een hel is uitgebroken”, lezen we in zijn beschrijving. En: “Mijn huis is ook zwaar gehavend, een voltreffer in het huis, drie vlak bij de voordeur en een achter bij de bijkeuken.” Het is ook na vijf-en-zeventig jaar nog een adembenemend relaas.

Een man die in de aanloop naar de bevrijding welbewust veel risico's nam en toch zonder kleerscheuren uit de 'ondergrondse' tevoorschijn kwam, was de Bergeijkse student Ad Hoyinck van Papendrecht. Hij kreeg van vele zijden de eer die hem toekwam. Maar niet van het gemeentehuis van Bergeijk, want daar kende men hem niet. Ad Tilborghs groef hem op uit de vergetelheid.

Terwijl het licht van de bevrijding al gloorde, vielen er onder de Bergeijkenaars nog verscheidene slachtoffers. Hun namen staan gegraveerd in de gedenksteen achter de Hofkerk. Het is niet verkeerd daar deze dagen eens langs te gaan. Ondergetekende heeft, met dank aan Johan Biemans, Ad Tilborghs en Jaap Bussing, enkele dramatische verhalen op een rijtje gezet.

Daarnaast is er ook in deze editie van de Keersopper weer ruimte voor 'divertimenti'. Jaap Bussing heeft zich verdiept in een bijzonder soort 'nijverheid' dat zich in het nabije verleden in Westerhoven ontwikkelde: de vervaardiging en verhandeling van slaapmutsen.

En verder moet u, enigszins verlaat, de groeten hebben van Willem Rombouts, verzonden vanuit Den Haag, waar hij – we schrijven 21 juni 1915 – diende in het Tweede Regiment Infanterie. Een kaart met een verhaal dus.

Zo als altijd wenst de redactie u veel leesplezier toe.

Cas van Houtert (eindredacteur)

Uit 'de Keersopper 34' / 17 september 2014
Extra Editie / 70 jaar Bevrijding Bergeijk

DE BEVRIJDING VAN BERGEIJK VAN DAG TOT DAG

(op papier gezet door Frans Tilborghs / met dank aan prof. dr. Ir. J. F. M. (Judith) Masthoff, die de documenten ontdekte en ons ter beschikking stelde.)

Frans Tilborghs (staand 2^e van links)

Bij toeval werden vorig jaar zes getypte velletjes ontdekt in een oud cursusboek van Frans Tilborghs. Dat typewerk ging over de dagen rond de bevrijding van Bergeijk. Die vroege bevrijding had Bergeijk te danken aan zijn prominente ligging op de route die de geallieerden hadden gekozen voor de ‘Operatie Market Garden’.

In september 1944 leek de geallieerde opmars tot een snelle nederlaag van de Duitsers te leiden. ‘Het uur der bevrijding heeft geslagen’, sprak premier Gerbrandy voor Radio Oranje. Zoals genoegzaam bekend, stakte de opmars richting Berlijn bij de slag om Arnhem (A Bridge Too Far) en werden in 1944 alleen Limburg, Noord-Brabant en Zeeland bevrijd. Voor de rest van Nederland volgde de lange Hongerwinter.

Sigaren

Peter Francis Josephus (Frans) Tilborghs, geboren te Bergeijk op 18 maart 1912, was de zoon van Hein Tilborghs (1882-1961). Veel oudere Bergeijkenaars herinneren Hein nog als een gemeenteraadslid dat niet op zijn mondje was gevallen. Ook als sigarenfabrikant wist hij zijn weg in de Bergeijkse gemeenschap te vinden. Frans werkte, evenals zijn broers Janus (geb. 1910) en Sjef (geb. 1913), in de sigarenfabriek van hun vader: Tilenzo (TILborghs EN ZOnen). Niet als sigarenmaker maar als ‘bedrijfsleider’, zoals het arbeidsregister uitwijst. Met zijn broer Janus (ook als bedrijfsleider geregistreerd) doorkruiste hij regelmatig het land met een koffer vol monsters van Tilenzo-sigaren.

In het voorjaar van 1943 moest de sigarenfabriek sluiten omdat de aanvoer van ruwe tabak nagenoeg was stilgevallen. Het toch al uitgedunde personeelbestand kreeg ontslag aangezegd. Ook Frans kwam daardoor zonder werk. Janus en Sjef niet, want die werkten niet alleen voor de fabriek maar waren in Bergeijk ook nog actief als brievenbesteller bij de PTT.

Werkloosheid betekende tijdens de bezetting dat je ingezet kon worden voor de Duitse oorlogsindustrie (Arbeitseinsatz). Goedschiks of kwaadschiks. Tientallen sigarenmakers bij de Hofnar en Willem II in Valkenswaard, onder wie ook mensen uit Bergeijk, hebben dat aan den lijve ondervonden.

Om tewerkstelling in Duistland te voorkomen, nam vader Hein zijn zoon Frans mee naar Gilze-Rijen, naar de burgemeester aldaar, Jan Klardie. Die was eerder in de periode 1930-1941 burgemeester van Bergeijk geweest. Als voorzitter de van gemeenteraad had hij jarenlang de degens gekruist met de voorman van de fractie ‘lijst Tilborghs’. Twee jaar na zijn vertrek ontmoette de oud-burgemeester van Bergeijk voor het eerste weer eens een Bergeijkenaar, in de persoon van Hein Tilborghs. Klardie kon voor Frans een baantje regelen op het Distributiekantoor in Gilze-Rijen, waardoor hij

- 1 sept. Thuiskomst van Gilze om zeven uur.
- 2 sept. Vele Duitsche soldaten komen sinds enkelen dagen vanaf België
- 3 sept. Vaders verjaardag.
Bericht B.C.C. het Engelsche leger heeft Breda bereikt.
- 4 sept. De mare alsdat Breda bezet zou zijn heeft het gevolg dat de vliegvelden Lindhoven en Gilze en Rijen de lucht ingaan, grote en zware ontploffingen voortsigende met grote lichtzuiden zijn hier goed waar te nemen.
- 5 sept. Bericht als zou Breda bezet zijn wordt door de B.N.O. tegen gesproken. Hier in Bergeijk komen Duitsche soldaten liggen van de SS division Adolf Hitler pantserbrigade. Deze komen vanuit België Herentals.
- 7 sept. D. De Duitschers verlaten zo zachtjens van Bergeijk. Radio meldt de Engelsche hebben Bourg-Leopoldsburg bereikt.
- 8 sept. V. G. half een des nachts trekken hele columns autos en gevechtswagens, kanonnen en geschut en moters voorbij. Plots stopt er een gevechtswagen de Duitsche soldaten vliegen er af en als ruzende gaat het hier op de naastoijzijnde voordeuren, na ze een paar hard er tegengeslagen hebben worden ze tot orde geroepen beklimmen weer hun wagen en den gaat het weer verder. Voet gaan er overdag nog richting van de grens. Steeds wordt daar nog geschoten.
- 9 sept. Z. Steeds naar soldaten en willen allemaal een fahrrad
het blijkt maar een op en neer sjuiven,

niet meer voor Arbeitseinsatz in aanmerking kwam. Dit verklaart dat in de eerste regel Frans typte: “2 sept. Thuiskomst van Gilze om zeven uur.”

‘Elkaar gevonden’

Maar er was in Gilze-Rijen met Frans gelukkig meer aan de hand. Tijdens zijn verblijf daar kreeg hij, 31 jaar oud, een relatie met de vijf jaar jongere Nel Jacobs, geboortig van Goirle. En dat bleek niet zomaar een relatie te zijn. Ze hadden – zoals dat in die tijd zo mooi heette – ‘elkaar gevonden’. Op 10 september typte hij: “Tracht naar Gilze te rijden, maar keer terug omdat het niet veilig is.”

Na de bevrijding was dat geen probleem meer. In 1946 trouwden Frans en Nel in Gilze-Rijen. Via Bergeijk kwamen ze uiteindelijk in Geleen terecht, waar ze met sigarenmagazijn Maurits de kost verdienden.

Een macht van toestellen

Hieronder volgen de zes getypte velletjes waarin Frans verslag doet van zijn belevenissen rond de bevrijding van Bergeijk. Het typewerk van Frans Tilborghs is hierna ‘in het net’ gezet. Typefouten zijn – waar zinvol-gecorrigeerd. Aanvullende informatie staat tussen haakjes [...].

[1^e blad]

2 sept. Thuiskomst van Gilze om zeven uur.

3 sept. Vele Duitse soldaten komen sinds enkele dagen vanaf België.

4 sept. Vaders verjaardag. Bericht B.C.C. ([BBC?]: het Engelse leger heeft Breda bereikt.

5 sept. De mare als dat Breda bezet zou zijn heeft het gevolg dat de vliegvelden Eindhoven en Gilze en Rijen de lucht ingaan, grote en zware ontploffingen voorafgaande met grote lichtzuilen zijn hier goed waar te nemen.

6 sept. Bericht als zou Breda bezet zijn wordt door de B.N.O.[?] tegen gesproken. Hier in Bergeijk komen Duitse soldaten liggen van de SS division Adolf Hitler Pantzerbrigade. Deze komen vanuit België Herentals.

7 sept. D[onderdag]. De Duitsers verlaten zo zachtjes aan Bergeijk. Radio meldt: de Engelsen hebben Bourg-Leopoldsburg bereikt.

8 sept. V[rijdag]. Om half een 's nachts trekken hele colonnes auto's en gevechtswagens, kanonnen en geschut en motors voorbij. Plots stopt er een gevechtswagen, de Duitse soldaten vliegen er af en als razende gaat het hier op de naastbij zijnde voordeuren, na ze een paar keer hard er tegen geslagen hebben, worden ze tot de orde geroepen, beklimmen weer hun wagen en dan gaat het weer verder. Toch gaan er overdag nog richting van de grens. Steeds wordt daar nog geschoten.

9 sept. Z[aterdag]. Steeds maar soldaten en willen allemaal een Fahrrad. Het blijft maar een op en neer sjouwen.

[2e blad]

10 sept. Tracht naar Gilze te rijden, maar keer terug omdat het niet veilig is. Niet verder als Hoogeloon Sjef van Besouw. Overal worden fietsen gevorderd. Voorpatrouilles van het Engelse leger bereiken de Hollandse grens aan de Bergeijkse Barrière om negen uur 's avonds.

11 sept. Grote vreugde heerst er reeds omdat het bevrijdingsleger zo nabij is. Vele Bergeijkenaren gaan reeds naar de Engelsen kijken en maken reeds kennis met hen. Wachtmeester Heethuis meldt zich aan en met een pantserwagen wordt hij naar het hoofdkwartier vervoerd. De gehele dag zijn de mensen hier in blijde verwachting, maar de troepen [komen] nog niet opdagen.

12 sept. Nog steeds staan de Engelsen aan de grens. Veel Duitse soldaten komen hier door en doen alle op de grens aan. Schermutselingen met de Engelsen vinden reeds plaats.

13 sept. W[oensdag]. Nog steeds komen er Duitse soldaten. Er wordt zo zachtjesaan een zware strijd voorbereid.

14 sept. D[onderdag] Een zware slag van tanks tegen tanks wordt er geleverd, zeer vele Duitsers vechten tot de dood. 700 dood en 700 gevangenen raakte de Duitser kwijt. De gehele dag werd en veel en hard geschoten.

15 sept. V[rijdag]. De Duitsers zijn woedend. Alles wat ze maar mee kunnen en rijdbaar is wordt door hen opgevorderd. De gehele dag door hoort men de mitrailleurs en kanonnen.

16 sept. Z[aterdag]. Wederom zo'n donkere dag. De Duitsers rijden af en aan, nog steeds zitten de Engelsen aan de grens, zo nu en dan iets dieper doordringend, maar dan trekken ze ook weer terug op België.

[3^e blad]

17 sept. Z[ondag]. Tamelijk rustige nacht. Om kwart voor elf komen vele vliegtuigen over, op vele hoeken wordt reeds gebombardeerd. Twee vliegtuigen storten brandend omlaag, uit een toestel dat rechtsomkeert maakte, springen vijf parachutisten. Alles bij elkander is het een prachtig en een overmooi gezicht dat op en neer vliegen en met overal trossen zilverpapier in de lucht. Dit duurt zowat tot een uur of kwart over twaalf, daarna is het weer stil tot half twee, dan komen we weder vliegtuigen, maar nu zijn het er met die dubbele staarten, een macht van toestellen hangt boven Bergeijk. Om twee uur wordt begonnen met bombarbereren en mitrilleren. Bommen vallen overal in het rond, granaten suizen en fluiten over de huizen, het is alsof een hel is uitgebroken, dit houdt tot vier uur zo aan. De gehele Luikerweg is onderhanden genomen en nu zakt het stilletjes aan op Valkenswaard aan.

Boven op de fabriek kijkende zien wij het over de gehele Luikerweg roken, en nog steeds opereren de vliegtuigen. Telkens in scheervlucht duiken ze op de Luikerweg en af en toe mitrillerende. Dit houdt tot 's avonds aan. Overal hoort men het schieten en het knallen van het steeds maar aanhoudende zware geschut.

In Bergeijk komen de granaten neer op de Lijnd richting Hofnarsigarenfabriek. Ook op het Loo huis van A. Lommers en richting de kerk. Overal was materiële schade maar gelukkig geen slachtoffers.

Mijn huis is ook zwaar gehavend, een voltreffer in het huis, drie vlak bij de voordeur en een achter bij de bijkeuken.

[4^e blad]

18 sept. M [aandag]. Een tamelijk rustige nacht. Zware tanks horen wij over de Luikerweg rollen, en er wordt geweldig geschoten. In de voormiddag komen een paar granaten neer op de Lage Berkt. Bij Kuk een vrouw dood, de dochter zwaar gewond. Heethuis die zich een week geleden heeft gemeld bij de Engelse Strijdkrachten komt met een Hollands-Engelse soldaat De Vries voor enkele uurtjes thuis. Velen gaan kijken naar de Barrière en naar de Borkelscheweg. (Brug gebombardeerd). Een file van wagens en tanks trekken voorbij, overal in de rondte hebben reeds Engelsen hun bivak opgeslagen.

19 sept. D [insdag] De Engelsen doen hun intocht in Bergeijk onder groot gejuich en gejubel. Wij zijn bevrijd, direct overal oranje en vlaggentooi. Eindhoven wordt door de Duitsers gebombardeerd, er vallen ruim tweehonderd doden.

(Screenshot) De geallieerden trekken door Bergeijk. Links, buiten beeld, het gemeentehuis van Bergeijk. Boven de zijgevel van slagerij Sengers, dan café de Postduif, daarna het geboortehuis van Frans Tilborghs.

20 sept. De P.A.N. [Partisanen Actie Nederland; een in maart 1944 ontstane illegale groepering, gericht op sabotage en gewapend verzet]: zet zich in actie. Opgehaald worden; Overzet, Van Winckel, Wichard, Lommers, Verhoeven, Slegers, De Rooij, Van Veldhoven, Sl....

[kennelijk –opnieuw- Slegers]

Ceelen meldt zich als oud militair bij de P.A.N. De fanfare de Echo der Kempen geeft een uitvoering op de kiosk en trekt daarna door de straten.

20 sept. W [oensdag]. Een stroom van voertuigen en tanks trekken voorbij. De opmars van de geallieerden gaat goed.

Dienst van twee tot zes uit bewaking gemeentehuis. Massa vliegtuigen komen over. Radio's mogen worden afgehaald.

21 sept. D [onderdag]. Nog steeds trekken hele colonnes gemotoriseerde troepen voorbij. Wachtdienst van vier tot acht uur. Vrijlating van Slegers en Van Veldhoven.

[5e blad]

22 sept. V [rijdag]. Opruimingsdienst van negen uur tot vier uur grens Nederland – België aan de Barrière van de door de Duitse soldaten achtergelaten munitie en andere projectielen. Nog steeds trekken de Engelse colonnes Nederland binnen.

23 sept. Z [aterdag]. Patrouilledienst van vier tot acht in de voormiddag. 't Loo – Broekstraat met Baken en Van Woerkum.

Namiddag met Pierre naar Lommel brug langs het kanaal en door de bossen naar de Barrière.

Ontzettend veel vliegtuigen komen over. Het doortrekken van de Engelse gemotoriseerde troepen houdt nog steeds aan.

24 sept. Ziek. Blijf zowat de hele dag in bed. De gehele dag is het een onophoudend trekken der Engelsen.

25 sept. M [aandag]. De gehele dag slecht regenachtig; steeds maar troepen.

26 sept. D [insdag]. Een aanvang wordt gemaakt om het huis op de Lijnd te repareren.

27 sept. W [oensdag]. Sjef van Besouw komt ons eens opzoeken.

28 sept. D [onderdag]. Een ongeluk met de opruimingsdienst van de P.A.N. op de Weebosch; een dode, drie zwaar gewonden te weten Beenen dood, Kwinten en Anthonus zwaar gewond.

29 sept. V [rijdag]. nog meer troepen die passeren.

30 sept. Z [aterdag]. Het trekt en het blijft maar trekken.

[6^e en laatste blad]

1 okt. Z [ondag]. Goed weer met tussenpozen regen. [naar] Eersel met Janus [zijn broer].

2 okt. M [aandag]. Reusel is ook bevrijd. Slag om Arnhem mislukt; van de 6500 komen er maar 2000 terug.

3 okt. D [insdag]. De opgehaalde personen worden met een wagen naar Eindhoven getransporteerd, te weten Wichard, Overzet, Van Winckel, Van Rooij, Verhoeven, Slegers, Lommers, Sl...

4 okt. W [oensdag]. Kuijken wordt weer opgehaald. Revolutie in België [doorgehaald]. Steeds meer troepentransporten.

5 okt. D [onderdag]. De opgehaalde personen van Luijksgestel en Kuijken van Bergeijk worden hedenochtend naar Eindhoven getransporteerd. Vele jagers vliegen over Bergeijk.

6 okt. Met vader naar Eindhoven binnendoor. Ordedienst der Blauwe Jagers, Emmasingel. [Na de bevrijding verschenen de P.A.N. –mannen in openbaarheid, met een blauwe overall en oranje mouwband waar PAN op stond. Ze werden toen ook wel de brigade blauwe jagers genoemd.

Wellicht omdat ze op jacht gingen naar foute Nederlanders]

7 okt. Het huis op de Lijnd is weer zover dat het woonbaar is.

8 okt. Met Janus naar Geldrop; tamelijk druk verkeer. Weinig gebeurd in Geldrop.

9 okt. M [aandag]. De gehele dag rijden troepen voorbij.

10 okt. De gehele dag regen.

11 okt. Mooi weer, met Liesje [zijn zusje] naar Reusel [zij zat daar op kostschool]. Hier zijn ontzettend veel stukken.

12 okt. D [onderdag]. Weer komen hier vele en zware tanks voorbij.

Ad Tilborghs

AD HOYINCK VAN PAPENDRECHT: EEN ‘VERGETEN’ OORLOGSHELD

Niet iedereen heeft in Bergeijk na afloop van de oorlog de eer gekregen die hem toekwam. Dat wordt duidelijk uit een correspondentie tussen het in Den Haag zetelende *Ministerie van Oorlog* en de burgemeester van Bergeijk, J.A. Linders. Begin 1947 ontving laatstgenoemde een brief van de minister waarin deze de burgemeester uitnodigde door middel van een bijgesloten formulier aan te geven ‘welke U met naam en bijnaam bekende inwoners Uwer gemeente ter plaatse of elders een vooraanstaande positie hebben ingenomen of een belangrijke rol hebben vervuld in het verzet.’ De burgemeester vertrouwde het antwoord toe aan de ambtenaar F.G. Burgers. Die was er gauw mee klaar. “Geen”, vulde hij in op het formulier.

Daarmee deed hij op tragische wijze tekort aan Ad Hoyinck van Papendrecht, zoon van dokter Ant. Hoyinck van Papendrecht. Die had, zoals inmiddels bij velen bekend was, een zeer prominente rol in het verzet gespeeld, niet alleen in Bergeijk maar ook in de regio. Hij had, onder de schuilnaam Frits, begin 1944 de verzetsgroep PAN (Partizanen Actie Nederland) opgericht. Daarin hadden verscheidene verzetsgroepen hun krachten gebundeld. Ad Hoyinck zou de oorlog ruimschoots overleven en voor zijn werk hoge onderscheidingen ontvangen. Hij was Ridder in de Orde van Oranje-Nassau, drager van het Verzetsherdenkingskruis, het Mobilisatie-oorlogskruis en de eremedaille van de gemeente Eindhoven. Frankrijk eerde hem als Citoyen d’Honneur de Saujon. Helaas: op het gemeentehuis van zijn ‘thuisbasis’ Bergeijk kende men hem niet. Na de oorlog vestigde hij zich in Waalre, waar hij op 20 september 2001 overleed.

Bergeijkse student

In 1943 was het verzet in het zuiden van Nederland nog zwak georganiseerd. Het moest zijn vorm nog vinden. Elders, vooral in het westen van het land, waren al goed geleide eenheden actief. In het najaar van 1943 brak ook in het zuiden verandering door. Groepjes

verzetsstrijders vonden elkaar in een overkoepelende structuur, de PAN. Het initiatief daartoe werd genomen door een Bergeijkse student die zijn dubbele naam vergat en gewoon 'Frits' ging geheten. Frits vond dat er van de los van elkaar opererende groepjes veel te weinig uitging en bracht een bundeling van krachten tot stand. In december 1943 had hij in de Kempen al verschillende groepen onder zijn hoede, maar in Eindhoven kreeg hij geen voet aan de grond. Dat veranderde toen hij in Strijp de groep van Theo Dirks, schuilnaam Sander, tegen het lijf liep. Het klikte, het onderling vertrouwen groeide snel en er kwam een efficiënte samenwerking tot stand. De PAN omvatte uiteindelijk vier eenheden: Eindhoven, De Kempen, Valkenswaard en Geldrop. "Frits" slaagde er ook een verbinding tot stand te brengen met ene 'Frank', de 'sabotagecommandant' van de Landelijke Knokploegen (LKP). In de zomermaanden werden sabotageacties voorbereid en geheime contacten gelegd die met name tijdens de operatie Market Garden van belang zouden blijken. Toen de bevrijding eenmaal een feit was, leefde het verzet zich uit in een straffe aanpak van collaborateurs. Op last van de regering voegde de PAN zich op 24 september 1944 bij de Binnenlandse Strijdkrachten.

Ad Tilborghs

Bron:

Regionaal Historisch Centrum Eindhoven:
10124 Collectie A.P. Hoyneck van Papendrecht,
oorlogsdocumentatie Eindhoven, 1940-1945.

De collectie oorlogsbescheiden welke zich voornamelijk concentreert rond de illegale verzetsbeweging de "PAN" is een schenking van de heer A.P.Hoyneck van Papendrecht, welke de organisator van deze groep is geweest. Aanleiding van deze schenking is geweest de organisatie van de tentoonstelling "Eindhoven, bezetting en bevrijding 1940-1944" in museum Kempenland in September 1984, welke georganiseerd en uitgewerkt is door het Streekarchief. De heer A.P.Hoyneck van Papendrecht heeft eveneens meegewerkt aan de videoproductie "Uit de herinnering van verzetsmensen" welke ter gelegenheid van de tentoonstelling is gerealiseerd.

De inventaris van deze collectie bevat:

- Identiteitskaart voor leden van de PAN, 1944 september 20
- Armband gedragen door de commandanten van de PAN
- Instructies voor de Rayon-commandanten van de PAN inzake sabotage en het organiseren van Burgerverzets-groepen
- Rekeningen van de PAN Oranje Valkenswaard voor diverse ingekochte materialen, 1944 september
- Brief over spionage activiteiten van de PAN in het 3e rayon van district I, 1944 juli
- Intakeformulier voor nieuwe leden van de PAN
- Twee valse persoonsbewijzen van een en dezelfde persoon
- Diploma verleend door Generaal D.D. Eisenhower aan A.Hoyncx van Papendrecht als dankbetuiging voor hulp aan geallieerde piloten
- Script "Zoals het was", verzet en bevrijding rond Eindhoven, PAN exemplaar no.4 onder redactie van P. Vriens, 1947
- Führerschein en diverse Ausweisen voor chauffeurs van de NSSK
- Zijdenkaarten behorend bij de uitrusting van geallieerde vliegers
- Distributiestamkaarten
- Model van een kaart van eenzelligheid voor de stad Brussel

*Oorlogsmonument.
In 1994
geplaatst
nabij grens
Bergeijk –
Lommel*

*Foto
Martien
Veekens
28 juni 2009*

ZWAAR GEWOND IN EEN KRUIWAGEN

Hoe schrijnend is het dat kort vóór en kort na de bevrijding in Bergeijk (zoals vrijwel overal elders) nog slachtoffers van direct of indirect oorlogsgeweld waren te betreuen. Lees en huiver bij het relaas van Lies Verspeek-Kuijken uit Luyksgestel, dat wij aantreffen in het in 2011 verschenen boekje “Verhalen op de Weebosch”.

Lies woonde destijds in een boerderij op de Lage Berkt. “Ik wat toen zeventien jaar. Bij de bevrijding op 18 september waren in de bossen achter ons, op de Zandhoef, nog enkele Duitsers achtergebleven. Ze kwamen daags tevoren bij ons nog eieren bakken. We waren met enkelen in den hof aardappelen aan het rooien, want de varkens hadden niks te eten. De rest van de familie zat in de schuilkelder. De Engelsen schoten enkele granaten in de richting van de Zandhoef. Één ervan ontplofte bij ons in de buurt, met noodlottige gevolgen. Ik was ernstig gewond aan mijn rug en pols. De littekens zijn nog altijd duidelijk te zien. Tante Jana – Adriana Jonkers (49) – , die bij ons inwoonde was nog zwaarder gewond. Ik werd in een kruiwagen gelegd en ben vervolgens op een transportfiets naar de dokter in Bergeijk gebracht. Daarna heeft iemand van Peerke Jansen mij met een rijtuig naar het Carolusziekenhuis in Valkenswaard vervoerd. Tante Jana moest heel voorzichtig worden vervoerd en werd daarom bij ons thuis opgehaald door vier pater Assumptionisten van het Hof. Zij hebben haar toen op een draagbaar naar het Carolusziekenhuis in Valkenswaard gebracht. Daarna zijn we met een legervrachtwagen van het Rode Kruis naar de Sint Gerardusschool in Eindhoven vervoerd. Die was als noodhospitaal ingericht. Onze pa kwam geregeld op zijn antiklapfiets op bezoek. Ik ben daar weer beter geworden en mocht in vijf weken naar huis, maar tante Jana overleed er op 18 december 1944.”

Franske Teuwens

Opmerkelijk in dit verhaal is de rol van de paters Assumptionisten die als hulpverleners zeer actief waren en niet aarzelden waar nodig uitzonderlijke

transportmiddelen te gebruiken. Zoals blijkt uit het buitengewoon treurige verhaal de molenaarszoon Frans Teuwens, in zijn tijd beter bekend als Franske de Mölder, dat twee jaar geleden in Keersopper nummer 47 door Johan Biemans uit de doeken werd gedaan. Frans was kort voor de bevrijding tabaksbladeren aan het ophangen op een zolder in Luyksgestel toen een granaat het dak van het huis afblies. Meer dood dan levend, badend in zijn bloed werd Frans door zijn burens aangetroffen, naar beneden gehaald en in hun kelder gelegd. Daar verscheen hulp in de persoon van dokter Albert Smulders, die op een fiets met een bordje van het Rode Kruis tussen de stangen dag in dag uit Bergeijk en de omliggende dorpen doorkruiste. Zelfs Smulders kon Franske niet meer redden. Evenmin als de toegesnelde pater Assumptionisten die hem naar Bergeijk vervoerden. Zij maakten daarbij gebruik van een wagentje dat doorgaans bij begrafenissen in de kerk werd gebruikt. Een ooggetuige, Fons van Hove, herinnerde zich nog levendig dat hij de paters met de zwaar gewonde Frans door de straten van Luyksgestel had zien rijden. Voor Frans mocht het allemaal niet meer baten. Zijn onderrug was weggeschoten. Hij stierf vlak voor de bevrijding, op 15 september. Zijn naam en die van 42 andere slachtoffers, is op de gedenksteen op het kerkhof van 't Hof gegraveerd.

Explosie

Op dat monument zijn ook de namen te vinden van de slachtoffers van het drama dat zich kort na de bevrijding in het hart van Bergeijk voordeed. Het voltrok zich op 13 november 1944, dichtbij Beukenhof, op de plaats waar nu de abri van Rietveld staat. Vroeger stond daar het voormalige raadhuis van Bergeijk, pal naast een klein gebouw waarin uit de oorlog overgebleven munitie lag opgeslagen. In het voormalige raadhuis was de Protestantse School gehuisvest, die zeventien leerlingen telde. In Bergeijk deed het later zo wreed gelogenstrafte bericht de ronde dat burgemeester Magnée op weg naar huis was. Een dorpsgenoot, die uit Duitsland was teruggekeerd, beweerde dat hij hem gezien had, levend en wel. Voor het gemeentebestuur was dat aanleiding om opdracht te geven het gebouw tje waarin de munitie lag opgestapeld te ontruimen. Daar zou

Het oude raadhuis van Bergeijk waarbij zich in november 1944 een ramp voltrok (geschilderd door Frits Wichard Sr.)

dan de auto van de burgemeester in afwachting van diens thuiskomst geparkeerd kunnen worden. De auto, een DKW, was om te voorkomen dat hij door Duitsers werd ingepikt, verstoppt in een hooiberg op de Witrijt. Vroeg in de morgen van maandag 13 november gingen twee arbeiders onder toezicht van de marechaussee Adriaan van der Linden aan de slag in het munitiedepot. Door een oorzaak die nooit kon worden vastgesteld, deed zich plotseling een verwoestende explosie voor. Zij kostte de marechaussee, de twee arbeiders en twee kinderen het leven. Dagenlang verkeerde Bergeijk in diepe shock. Waarbij moet worden opgemerkt dat de ramp nog veel groter had kunnen zijn als hij zich na de aanvang van de schooltijd had voorgedaan. De namen van de slachtoffers zijn uiteraard op het monument voor oorlogsslachtoffers te vinden. Naast de marechaussee waren dat J. Koevoets, J. H. J. Jansen, A.C. Sporen en P. Steijns.

Cas van Houtert

SLAAPMUTSEN UIT WESTERHOVEN

Het is merkwaardig om aan de hand van oude rekeningen te ontdekken dat halverwege de negentiende eeuw textielwaren uit Westerhoven zoals kousen, handschoenen en slaapmutsen niet alleen ter plaatse maar ook elders in Nederland verhandeld werden. Slaapmutsen! Zijn ze er nog? (Afgezien dan van 'slaapmutsen' in figuurlijke zin?)

Vroeger werden slaapmutsen gedragen om de verspreiding van hoofdluizen in bedsteden tegen te gaan. Men had in die tijd veel last van luizen. Uit de literatuur blijkt dat mannen puntmutsen droegen en vrouwen een soort slaaphoed. Het luizenprobleem was moeilijk op te lossen. Het heeft heel lang geduurd voor men er grip op kreeg. Regelmatig kammen en pletten hielp. Maar in de warme bedstee liet het ongedierte zich moeilijk bestrijden. Een slaapmuts was daar geen overbodige luxe. Het luizenprobleem is trouwens weer actueel onder andere op scholen.

Opmerkelijk is dat de slaapmutsen uit Westerhoven helemaal in Mierlo en Putten bij Harderwijk terecht kwamen. In die tijd werd handel veelal bedreven vanuit een stad en niet vanuit een afgelegen dorp. Contacten met mensen van buiten het eigen dorp waren nog zeer beperkt door het ontbreken van telefoon, post en openbaar vervoer. Voordat de grindweg uit 1873 van Leende naar Luyksgestel werd aangelegd, baanden handelaars zich een weg langs één van de vele zandpaden over de hei van het ene naar het andere dorp. Putten bij Harderwijk lag dan wel erg ver achter de horizon. In 1895 werd voor het eerst melding gemaakt van een nog in te stellen postdienst. Pas een paar jaar later kwam hij tot stand.

De hierboven genoemde producten uit Westerhoven moeten van wol zijn gemaakt. Dat maakt duidelijk dat er veel gebreed werd op de boerderijen. Westerhoven was dus al vroeg een actief dorp met een wakkere handelsgeest.

Jaap Bussing

1867
 Op deze maenden Oude dact,
 Voor gelieve de kousen aan H van den Wildenberg te
 den 3 Augustus 1867 twee doezijnen de een van tenen
 en een doezijn van daken stuuvers paar
 Voldaan te samen

1868
 Voor gelieve kousen aan Jozina van Zantvoort te
 den 3 Augustus drie halve doezijnen, onwaanten stuuvers paar
 en half doezijn van B stuuvers paar
 dito van 15 stuuvers paar
 Voldaan te samen f 11

Geliefert aan Jozina van Zantvoort te Bierlo
 2 paar mans kousen ————— f 2,00
 Van Gorman 1,30 ————— f 1,30
 3 slaapmutsen 55 Ct paar ————— f 1,65
 1 doezijn handschoenen 15 Ct paar ————— f 1,50
 1/2 doezijn kousen an 60 Ct 2 paar ————— f 3,00
 3/4 doezijn kousen an 75 Ct paar ————— f 3,30
 Westerb. 29 November 1867, voldaan te samen f 14,75

Hier toe behoort de map
 van 1867 tot 1870
 1 Geliefert den 7 November 1870
 aan H. Hoornic te Putten
 1 bij Handlervrij N. A. f 03,16
 1 Jan Aotijn van de T. Reyp 60 f 3,60
 Een half doezijn N. O. B. 60 Ct f 4,50
 G. d. s. N. O. A. 75 Ct f 3,30
 dito N. O. B. 55 Ct f 3,30
 te samen f 19,56

De map met aantekeningen over het hier boven genoemde dorp werd in Maastricht teruggevonden en was ooit in het bezit van een vroegere inwoner van het dorp.

EEN KAART MET EEN VERHAAL

Op 21 juni 1915 stuurde F. W. Rombouts vanuit den Haag een briefkaart naar J.N.A. Panken te Bergeijk. Met onder de geadresseerde de toevoeging *Handel in Tabak en Sigaren*.

De afzender was de Bergeijkenaar Franciscus Wilhelmus Rombouts (1895-1982), roepnaam Willem. Hij was gelegerd in Den Haag en behoorde tot het Tweede Regiment Infanterie. 1915 was het tweede jaar van wat later als de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) de geschiedenis in zou gaan. In deze oorlog kon Nederland neutraal blijven. Maar de Nederlanders maakten van dichtbij mee dat neutraliteit maar weinig garanties bood. Ook buurland België had zich neutraal verklaard, maar die neutraliteit werd om militair-strategische redenen door de Duitsers geschonden. Geen land werd vervolgens zo hard getroffen door de oorlog als België. Dat boezemde angst in bij Nederland. Nederland hield zijn leger gedurende de hele oorlog op oorlogsterkte. Sinds augustus 1914 stond de krijgsmacht met 200.000 man paraat. Eén van die gemobiliseerden was dus Willem Rombouts; 20 jaar oud.

De kaart en de daarop aangeboden groeten waren zoals gezegd bestemd voor Johannes Norbertus Antonius Panken (1869-1933), roepnaam Jan(tje). Hij was zijn hele leven vrijgezel en woonde met zijn ook ongehuwde zuster Annette op 't Hof. Hij had daar een 'Handel in Tabak en Sigaren'.

In 1915 telde Bergeijk zes sigarenfabrieken en drie sigarenmakerijen. Ook in andere dorpen van Zuidoost-Brabant, en met name in Valkenswaard, werd toen een ongelooflijke hoeveelheid sigaren gedraaid. Producten die door de fabrikanten aanvankelijk zélf op de markt werden gebracht. Later, toen het economisch wat beter ging, schakelden zij elders in het land tussenhandel in.

Maar was er in 1915 een grossier in Bergeijk voor handel in geproduceerde sigaren? Tien jaren later, in 1925, blijkt Jan Panken zelfs de beste klant te zijn van de Bergeijkse sigarenfabriek van Hein Tilborghs. Aantoonbaar is dat Jan Panken toen bij 'Tilenzo' bijna wekelijks – en jaren lang – duizenden sigaren bestelde. Wat hij daarmee deed, is nog steeds een raadsel. Hij zal ze in elk geval niet zelf hebben opgerookt.

Ad Tilborghs

(Met dank aan Piet Rombouts, zoon van Willem Rombouts, die mij de briefkaart bezorgde.)

IN DIT NUMMER

- Onze vrijheid jubileert
Cas van Houtert pag. 1
- De bevrijding van Bergeijk van dag tot dag
Ad Tilborghs pag. 4
- Ad Hoyinck van Papendrecht: een ‘vergeten’ oorlogsheld
Ad Tilborghs pag. 13
- Zwaar gewond in een kruitwagen
Cas van Houtert pag. 16
- Slaapmutsen uit Westerhoven
Jaap Bussing pag. 20
- Een kaart met een verhaal
Ad Tilborghs pag. 22

Redactie: info@heemkundekringbergeijk.nl
*Cas van Houtert, Jaap Bussing, Ad Tilborghs en
Martien Veekens (tevens vormgeving en productie
in samenwerking met Cees van Thoor)*

Gratis voor leden van de Heemkundekring Bergeijk
Losse nummers: € 4,00 per stuk

ISSN: 2213-820X